

Метаморфоза као конститутивно начело женских идентитета у прози Бобе Благојевић

У раду се тумачи конституисање женског идентитета као Другог у збирци прича *Све звери што су с тобом* Бобе Благојевић. У фокусу су феномени преображаја, границе и зазорног као конститутивних начела у градњи женских ликова, како на плану карактеризације, тако и на плану језика. Истражује се утопијско-еманципаторски потенцијал метаморфоза: постајање животињом раслојава антропоцентризам филозофског мишљења и постаје општељудски феномен, који неутрализује и хуманизује полну специфичност. Истовремено, испитује се субверзивни потенцијал метаморфоза по Закон Оца, будући да постајања животињом подривају принципе репрезентације и симболизације. Теоријска платформа рада јесу ставови о граници, меланхолији, зазорном, језику Жака Лакана и Јулије Кристеве, појам телесности, тела, трауме и преображаја тумаче са аспекта феминистичких теорија о телу Џудит Батлер и Елизабет Грос, појам жеље и номадског идентитета посматра се у оквиру теоријског тумачења Розе Брајдоти, Жила Делеза и Феликса Гатари.

Кључне речи: граница, зазорно, животиња, меланхолија, метаморфоза.

Током три и по деценије стваралачког рада Боба Благојевић је објавила две књиге: збирку прича *Све звери што су с тобом* (1975), за који је добила Нолитову награду и роман *Скерлетна луда, прва књига која се зове и друга књига* (1991). Сведена биографија на омоту прве књиге гласи: „Рођена 8. јануара 1947. године у Београду. Живела у Београду, Лондону и Ослу. Студирала позоришну и филмску режију.“ Поштујући лапидарност, супруг Предраг Бајчетић дописао је за друго издање: „Преминула у Београду 21. марта 2000. године. Пепео њен положен је у Дрину.“ Опаска у роману *Путница: два детињства*¹: „Мој живот обухвата и све приче које сам чула“ заокружује портрет.²

Све звери што су с тобом јесте збирка од осам прича, чији наслови: Пуж, Овца, Веверица, Лисица, Бубашваба, Пас, Мачка, Црв, именују животињу са којом се лик поистовећује, или у коју се преображава. Наслов збирке тајанствено прикупља приче у целину цитатом из *Постања*, VIII, 17: „Све звјери што су с тобом од свакога тијела, птице и стоку у што год гмиже по земљи, изведи са собом, нека се разиђу по земљи, и нека се плоде и множе на земљи.“³

Граница

„А где је граница, оно место где се све претапа и за које се не зна чије је?“ (80)⁴

„Верују да постоје границе тела, границе предмета, да се може тачно одредити докле се шта простире.“ (98)

Обични људи у обичним ситуацијама: дечак игра фудбал на игралишту, домаћица седи између четири зида кухиње, млада жена живи једноличним подстанарским животом, девојчица у недељној шетњи на селу са родитељима. Сви са тешкоћама у односима, прогоњени нелагодом и болом претвореним у психичку тишину уместо у рану. И сви сатиру свој живот у безглавој и непокретној пасивности. Штета која им је нанета, у уобразиљи је порекнута и поништена. Живе у инверзији: обнављају, чувају и оживљавају објекте. Подређивањем и прочишћењем, као доказом *оданости* (*Andacht*), сопствено тело стављају у службу мишљења непроменљивог. Схваћена као само-осећање, само-утоност, само-кажњавање, само-умртвљавање, оданост их, уместо до непроменљивог, доведе до свести о непрекидној неадекватности према властитој трансцендентној мери.⁵

Увек сусрет са Реалним буде окидач - жена убије пужа, друга жена задави мачку, девојчица пристане да се њено јагње закоље, љубави умру, партнери оду, остане промашен сусрет и колапс сваког смисла. Апсолутно без пукотине, Реално само јесте пукотина коју је немогуће симболизовати. Није скривено, већ је искључено из Симболичког. Како се Реално непогрешиво враћа на своје место, нелагоду због онога што непојмљиво и неприказиво зјапи усред Симболичког, ликови оспољавају животињом: са закланом овцом родитељи поједу и детиње уверење да је свет добро место; неспособан да поднесе женин одлазак, човек њеног мачка дресуром претвара у пса:

„Моја жена је имала мачка. Мрзео сам га признајем. Када је моја жена отишла, само се једне ноћи без поздрава спустила низ олук и нестала, мачак је остао да живи са мном“ (98); дечак види како жена, коју отац доводи уместо мајке, трајно ремети блискост између њега и оца, и постаје веверица, „крцајући међу зубима“ и „рушећи ударцима свог малог брзог језика“ зидове њиховог дома; једна болесна и непокретна жена мржњом према мајци, ћерци и сопственој беспомоћности, поломи мачки врат, несвесна да то чини: „Схватила сам, скочила сам самој себи за врат“ (116).

Свакодневица и баналност у прози Бобе Благојевић претећи су. Најближе окружење открива се као место угрожености, детињство је „доба које човек не разуме“, а зрелост „наша навикнутост, или отупелост, у односу на прво, суштинско разумевање света“, када „безимени страх полако стиче имена (увек је један страх, а имена много), и то се зове одрастање.“⁶ Приче жанровски постају приче мржње, приче отворене ране, приче аутопсије, литература која се пише *post mortem*. Ликови остварују себе у једности са самим собом, не бегом од стварности, већ њеним прекорачењем. Постају животиња, Друго, интермецо, међуигра, жеља која је напустила друштвено поље и којој ништа не недостаје, флуks који превазилази бране и не означава више никакво Ја. Неопажени, неприметни, невидљиви, дискретно присутни, утонули у унутрашњост која штити од хаоса, напуштености и штете, ликови налазе мирну сабраност, прихватање, блискост и благост. Сабраност значи престанак непосредних реакција што их свет подстиче. Тада се из унутрашњости отвара небројиво много спољашњости, и простор за друга постајања, за „друге истовремене могућности, које нису регресије, већ креативне инволуције: ствара се тело без органа, настањено мноштвима, стављено у токове и директне односе са другим телима и стварима.⁷ *Метаморфоза*⁸ ликовима донесе спас од тескобе услед суочења са празнином Другог. Поставши пуж, дечак нађе заклон од јаке, а разорне мајчине љубави:

Пржила сам му цигерицу на плотни, јело које је здраво, а које он иначе мрзи, силом сам му морала убацивати комаде у уста (18);

жена пронађе слободу и самосталност поставши бубашваба нестала у напуклини кухиње:

њихово уједначено дисање откривало ми је колико су сви они уствари себични и да не маре много за мене (81);

Уместо да несебично волим, као што сам до тада чинила, мрзела сам свом снагом и била сам свесна своје мржње – а нико ништа није приметио. Они никад стварно нису осетили колико сам их волела, као што нису ни осетили кад сам почела да их мрзим. (87);

девојка види лисца у суседу који се убио, да би се и сама на крају претворила у лисицу и отрчала у шуму:

Још траје. Живи у мени тај тренутак слободе и откуцава ми време“ (79); старац примећује да умире захваљујући мисли која га обавештава о њему самом, гасећи се и сама, да би на крају право на говор преузео црв: „шта је ово? Има свега. Од чега да почнем? Хвала, хвала. Шта је са очима? Меко, меко. Важно је да мисао живи и даље, мала мисао, и да у мраку једе (119).

Причу никада не прича онај ко се преобразио, већ посматрач који је постао то што јесте преображајем Другог. У шта се ми преображавамо читајући приче? Околина реагује несабрано, постајање ближњег животињом не спада у регистар очекиваних реакција. Преображени постају носиоци антисоцијалне психичке моћи, налазе се у неструктури, где двосмисленим, неартикулисаним статусом подсећају на опасност и моћ нереди, изопштениости и несређених области духа.⁹ Постајање животињом раслојава антропоцентризам филозофског мишљења, постајање невидљивим проблематизује најелементарније појмове ентитета,¹⁰ и омогућује да се суштина „ствари по себи“ сретне са својом спољашњошћу, услед чега истински почетак долази тек на крају. Позиционирани у телесности, ослобођени сексуалности, идентитета, кохерентне субјективности и структуре стабилних јединстава, метаморфозирани ликови призивају појмове постајања, мноштва, пермутације, трансформације, трансмутације, следећи жељу која не представља Реално, јер њена функција није означитељска, она производи и сама је реална, она је номадска, кривудава, креативна, нерепетитивна, пролиферативна, непредвидива.¹¹ Неутрализује се и хуманизује полна специфичност, питање постајања постаје општељудски феномен, одредбена карактеристика самога живота, маневар који замрачује једну од главних одлика фалоцентричног мишљења – претпоставку о две полне симетрије, под једном јединственом нормом. Субјект проналази своја властита знања и објашњења самих себе и света, изван режима огледала и двојника, изван појмова означавања и субјективизације, изван четири велике илузије репрезентације: идентитета, опозиције, аналогије и сличности.¹² Постајања животињом много су више од припитомљавања, утилизације, имитације. Она повезују неопажљиво (анорганско), неразазнатљиво (неозначено) и безлично (асубјективно) начелом – бити као цео свет. Постајати цео свет значи начинити свет постајањем, створити свет који може да прекрије први, попут прозирности. Свет Бобе Благојевић не функционише на

искључивању, бинарностима и разграничавањима која блокирају утопијско-еманципаторски моменат. Границе постоје, али само као ефекат. Тела су порозна, истовремено и од материје и од дискурса, који нормализује и који је увек опресиван. Испод плана могућег указује се други план, план преображаја, који није супротан првом, већ је његова допуна, са којом се стапа у једно. Фактографско се претапа у фикционално, нормално у ненормално, обично у необично, чисто у нечисто (опасно), ја у Другог (животињу).

Настали не из себе, већ тако што су позвани, именовани, дискурзивно конституисани, алтисеровски речено интерпелирани (Могу да кажем ја само ако ми се неко обратио), женски ликови потребе, жеље и захтеве посматрају из Другог.¹³ Мајка, ћерка, супруга, вољена жена, мање су именована, а више заповести, присилни обрасци живота које не бирамо, хиперболизација друштвених норми и идеала које нико не досеже.¹⁴ Ако је идентификација знак оданости и привржености,¹⁵ какав је однос између идентификације и жеље? Жеља да се зна, жеља да се каже, жеља да се говори, жеља да се мисли и представља, подупире процес постајања субјектом. Важно је нагласити да ризоматско мишљење производи постајање, не бивствовање,¹⁶ и да јављање властитог идентитета захтева закон који сакати, док угода тражи зазирање у коме је идентитет одсутан.¹⁷ Као априорни услов мишљења, жеља је ексцес самог процеса мишљења, а схватање субјекта као испреплетености воље и жеље је први корак у процесу поновног промишљања темеља субјективности. А шта када желимо оно што је немислииво?

Зазорно

„Има неких постојања која се не ослањају на жељу јер жеља увек припада објектима.

Та се постојања заснивају на изузимању.“¹⁸

Да ли то код вас нешто заудара? (66) Ова соба знате, то сте ви у ствари, прљави сте, али уредни. Па та ваша блуза, видите и сами, неопрана, знојава – али свеже испеглана (67). Како је могуће да ви стављате заредом данима слој по слој шминке, не умивајући се и не скидајући стару, а да се поново, непогрешиво иза свега тога помала ваш детињаста израз (69). Све на свом месту, а све прљаво. Прљава, прљава, али тајно, да то нико не види (72).

Представама о нечистоћи члановима заједнице намеће се систем правила и вредности, која дају смисао искуству. Преувеличавањем разлике између унутра и споља, горе-доле, мушког-женског, за-против, ствара се привид реда, који се структурира јаким бинаризовањем. Где је нечистоћа, ту је и систем.¹⁹ Јулија Кристева расправу о нечистоћи премешта из антрополошког и социолошког у психолошки и субјективни регистар и отвара простор за одговор на питање – зашто се плашимо нечистоће и зашто нам се нечистоћа гади? Дефинисан и одређен не само привидом унутрашње компактности, већ и релационим везама са *другим* (сликама и ентитетима других субјеката у друштвеном Имагинарном и Символичком простору)²⁰ и *Другим* (Законом, односно Символичким и језичким), субјект прву представу о сопственом идентитету стиче преко слике тела. Од фазе огледала до чистог, исправног, покорног, послушног друштвеног тела, субјект се производи одбацивањем.²¹

Термин абјект – зазорно/зазирати, код Јулије Кристеве означава оно што је конситутивно за субјект тиме што је супротно од Ја. Како „субјект може склизнути у хаос из кога је формиран“,²² зазорно гарантује субјекту постојање и опстојање позивајући га на сталну реструктурирацију. „Ја“ нисам, већ раздвајам, одбијам, зазирем – наглашава неесенцијалистички карактер субјекта, чиме субјект постаје стално самопотврђујући, субјект у самодоказивању, субјект-у-процесу.²³ Мој осећај целине, моје чисто, одговарајуће, послушно, законом-обавезано тело, не сме носити никакав траг свог дуга природе. Такође тело, сада већ субјект, у стање ван/пресимволичког ужаса неразлучивости и неизречивости никако не сме да се врати. Како је зазорно увек већ-унутар (са)знања о субјекту, и како се од зазорног не може побећи, субјект слуги постојање зазорног увек негде на граници субјектности и у том ужасу опстаје.²⁴ Символизација зазорног помаже субјекту да се суочи са својом жељом за зазорним, које прети и фасцинира. Говорити о зазорном значи осигурати истовремено и дистанцу и разлику од њега: именовањем успоставља се дистанца, која по страни држи опасности од апсорпције које зазорно доноси.²⁵ Ипак, испод бескрајних покушаја симболизовања, зазорно остаје и открива субјект као илузију, као лаж, као жељу, као што је лажан и илузоран бескрајно жељени Фалус, на коме ородњени субјект почива.²⁶

За Жака Лакана тело јесте имагинарна формација. Производња опаженог или визуелног тела може бити очувана у својој фантазамској целовитости само ако се подвргне језику и обележавању полном разликом. Само у зони именовања човек може очувати објекте као донекле постојане. Имати име значи добити положај у Символичком, у идеализованом подручју сродства, у скупу односа који су

структурирани казнама и табуима, којима управља Закон Оца и забрана родоскврнућа. Интегритет таквог тела не чини природна граница, нити органски телос, већ Закон Оца који делује кроз име. У том смислу, Закон Оца производи више верзија телесног идентитета; име које установљује род и сродство, функционише као перформатив који је политички инвестиран и који у исти мах инвестира политику.²⁷

Како се догоди грешка па застрашујуће, зазорне, одбачене идентификације постану за субјект конститутивне? Како у Закону Оца именов представити искључено из означитеља и подручја телесне читљивости? Постанеш љигав пуж, смрдљива лисица, пас иако си заправо мачка, халапљива веверица или опрезна бубашваба, будеш блатњав, длакав, неповерљив, недоступан, живиш у шуми, у рупи намештаја, у глави мртваца пошто си црв, скачеш са гране на грану, а рођен си да ходаш, лајеш иако ти је мјаук природан, тучеш мачку док не почне да лаје, поједеш овцу љубимицу, оглођеш јој кости и гледаш раширену кожу, смрскаш пужа каменом, посматраш слузаву флеку, сломиш ћеркиној мачки врат тако што га уврнеш неколико пута. Урадиш то када ти зависност, која је услов твоје могућности, постане неподношљива. Боба Благојевић разобличава експлоатацију и злоупотребу емотивне привржености и разоткрива динамику потчињавања, подређивања и субјективизације у најблиском породичном окружењу. Ликови њених прича не пристају на потискивање које бива порекнуто, услед чега репресија постане жељена, а слика стварности заувек кривотворена. Преставши да желе услове властите потчињености како би опстали, ликови искоче из дотадашњег тела, субјектности и људскости у статус животиње, показујући како је моћ која се спроводи над њима ништа мање она моћ коју они и прихватају да се спроводи, јер моћ не само да ради на субјекту, већ у транзитивном смислу иницира његово постојање. Тела, која су до скоро била субјекти, истовремено и од материје и од дискурса (који нормализује и који је увек опресиван), изграђена у небројеном низу позива и одзива, препознавања и непознавања, напуштају симболичку прекодираност, перформатив замењују отеловљењем, ослобађају из властитих зазорних дубина потиснуту агоналност²⁸ и животињу која јесу.

Меланхолија

„Ако је мушкарац на врху онтолошке хијерахије, ако је жена његова бедна или искварена копија, а животиња бедна или искварена копија како жене тако и мушкараца, онда између та три бића још постоји сличност.“²⁹

Платон је био схватања да су жена и животиња нешто на шта се спада: ако се не овлада жудњама, знацима материјалности душе, онда души (подразумева се да је душа мушка) прети опасност да се врати као жена, а на крају и као животиња. Међутим, између стварности која их неуротизује, и несвесног које их плаши, ликови преображени у животиње у причама Бобе Благојевић одбијају људску нормалност засновану на вери да је мањкава стварност једино стварна и да ничег нормалнијег нема од закинуте жеље. Они знају да је стварност учинак жеље која ју је пожелела и која ју је произвела. Жеља производи саму себе и никада јој ништа не недостаје. Стварност није гомила немогућности, начело угоде је једино начело стварности. Ликови грле живот једном производном снагом, која производи објекте, које желе и себи дају. Мајка која претераном бригом и контролом затрпава неспособност стварне емоције према сину, исцрпљена тим односом, када јој син нестане размишља:

Зар је могуће да сам некада осећала, па заборавила како је важна боја крила једне непознате бубице? Зар је могуће да то сад поново осећам?“ (21); жена се ослобађа своје неадекватности тако што допушта својој животињи да је поведе: „Глас прераста у лајање. Жена се претвара у лисицу, трчи путељком и нестаје у шуми“ (80); мајка и супруга успостави однос са својим унутрашњим светом тако што загрли бубашвабу: „Узјახала сам је и пошле смо заједно (90);

Данима их сад посматрам из своје пукотине и решавам се да ли да поново изађем и да им се придружим. Из мог садашњег положаја добро видим ствари које раније нисам запажала. Они су далеко беспомоћнији него што сам претпостављала и много несрећнији. Шетње су им бесциљне и корак тежак. Свака и најмања слобода им је строго ограничена зидом. Поглед им је укочен и не допире далеко. Они не виде ни део онога што им је пружено. Само им глас понекад залута по мрачним пукотинама и враћа се обогаћен, али они тога нису свесни (91).

Ако изопаченик тежи да направи преступ пркосећи чистом закону, а да се не стави у службу уживања Другог,³⁰ тада је зазорно сродно перверзији јер изврће и искривљује све забране.³¹ Зазорно је и 'моћно' у мери у којој омогућује неисказив вишак у језику и Симболичком и ствара могућност бивања у атмосфери непродуктивног уживања.³² Одбацивши тело и субјектност, ликови прича Бобе Благојевић отресају

властиту меланхолију, која је реактивна, а не ендогена, и психолошки је продукт одређених облика друштвеног поретка, тачније последица непризнатог и нежељеног губитка. Преображајем у животињу, ликови престају да психички инвестирају у изгубљени објекат/Другог, одбацују идентификацију која понавља идеализацију и њену суштинску ненастајивост. Остварују сан о себи као Другом без порекла, што значи без обавезе фиксирања у чврстом концепту идентитета. Ослобађају се страха од безобличности и властитог ишчезавања. Постају жеља којој ништа не недостаје, флукс који прекорачује бране и који више не означава никакво ја. Напуштају несабраност спољашњости, проналазе утонуло, унутрашњост створену мелодијском линијом која штити од хаоса, напуштености и штете. Постају човек који се смањује, који пролази кроз краљевства природе, клизи између молекула, непажен, неприметан, невидљив, дискретно присутан, док не постане непроналажљива партикула која елиминише све што превазилази тренутак. Прихватају да појава коју изводе није истина њих, јер оно што се изводи прикрива и пориче оно што остаје непрозирно, немислииво, неизрециво. Преображајем производе себе као слободно, неодговорно, усамљено биће, способно да каже и учини нешто у сопствено име, не тражећи дозволу. Крећу у дивље просторе ван Символичког да открију Другог који их скрива од њих самих. Показују да је најистинскији хумани меланхолик животиња.

Закључак

У најширем смислу, циљ рада био је скретање пажње на значај и вредност самосвојне, слојевите, изражајне и лапидарне прозе Бобе Благојевић, која у контексту женског ауторства у српској књижевности у другој половини 20. века није прочитана у мери коју заслужује. У ужем смислу, виталност и живост наведене прозе показала се у њеном сусрету са савременим теоријама. Фокус истраживања јесте однос жеље и друштвеног поља у збирци прича *Све звери што су с тобом* (1975). Аналитичко поље у раду представља анализа феномена границе, зазорног и меланхолије, као конститутивних принципа у формирању женских ликова у причама. Бобу Благојевић занимају кризни тренуци, када услед немоћи Символичког да контролише Имагинарно, свакодневно и банално постају претећи, а центар и стожер за биће се празне.³³ Тада либидинални налог подрива привидни ред спољашњег света и настаје могућност за метаморфозе, граничне ситуације, зазорност, номадске идентитете, који десететизују квазиестетско, десимболизују сабласно, огољују ентропијски слој колективно

несвесног, и са одбаченом људском кожом са себе кидају свако симболичко прекодирање.³⁴ У раду се показује утопијско-еманципаторски и по Закон Оца субверзивни потенцијал наведених метаморфоза, будући да се ликови отварају за изгубљена постајања, изван принципа подређивања, нужности, својине, присвајања и сваке трансценденције.

¹ Благојевић, Боба, *Путница: два детињства*, Алтера, Београд, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Нови Сад – Сремски Карловци, 2002, 83.

² Попис текстова из заоставштине Бобе Благојевић обухвата 120 фасцикли и омота (око 3000 страна), 54 свеске (око 2000 страна), 14 сачуваних дневника и роковника (1970 – 1990), 13 фајлова дневника укуцаваних у компјутер у периоду 1990 – марта 2000 (650 страна). Прво коли сабраних дела Бобе Благојевић чине књиге: *Све звери што су с тобом*, збирка приповедака, Алтера, Београд, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Нови Сад – Сремски Карловци, 2002, друго издање; *Скерлетна луда: прва књига која се зове и друга књига*, роман, Алтера, Београд, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Нови Сад – Сремски Карловци, 2002, друго издање; *Путница: два детињства*, роман, Алтера, Београд, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Нови Сад – Сремски Карловци, 2002, постхумно издање; Друго коло, које је у припреми, чине дела: *Вештина стрпљења*; *Дневник сећања*; *Књига бројева*, прва; *Књига бројева*, друга.

³ Благојевић, Боба, *Све звери што су с тобом*, Београд: Алтера, Нови Сад – Сремски Карловци: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2002, 5.

⁴ Цитати из дела су према Благојевић, Боба, *Све звери што су с тобом*, Београд: Алтера, Нови Сад – Сремски Карловци: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2002.

⁵ Батлер, Џудит, *Психички живот моћи: теорије покоривања*, Факултет за медије и комуникације, Универзитет Сингидунум, Београд, 2012, 29. Превод Весна Богојевић, Тања Поповић, Теодора Табачки.

⁶ Гикић, Радмила, „Страх и снови. Разговор са Бобом Благојевић“, *Летопис Матице српске*, година 168, књ. 449, св. 5, мај 1992, стр. 888-893, 890.

⁷ Deleuze, Gilles, Guattari, Felix, *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. University of Minnesota Press, Minneapolis. Translated by Brian Massumi, 1987, 30.

⁸ О теми преображаја људи у животиње и животиња у људе у српској књижевности видети студију Хаџи Танчић, Саша, *Фантастична зоологија у српској приповедној прози*, Службени гласник, Београд, 2012, где је приказано и дело Бобе Благојевић.

⁹ Даглас, Мери, *Чисто и опасно*, Београд, XX век, 2001, 138. Превела Ивана Спасић.

¹⁰ Грос, Елизабет, *Променљива тела – ка телесном феминизму*, Београд, Центар за женске студије и истраживања рода, 2005, 228. Превела Татјана Поповић.

¹¹ Deleuze, Gilles, Guattari, Felix, *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. University of Minnesota Press, Minneapolis. Translated by Brian Massumi, 1987, 9.

¹² Грос, Елизабет, *Променљива тела – ка телесном феминизму*, Београд, Центар за женске студије и истраживања рода, 2005, 231. Превела Татјана Поповић.

¹³ „Препознавање није нешто што се накнадно додељује субјекту, већ оно ствара субјект. Немогућност потпуног препознавања, имплицира нестабилност и непотпуност субјекта. Ја је цитирање места ја у говору. То место има приоритет и аутономност у односу на живот који покреће, оно ме претходи, премашује ме, а без њега не бих могао да говорим“. Батлер, Џудит, *Тела која нешто значе*, Самиздат, Београд, 2001, 276.

¹⁴ Асун, Пол-Лоран, *Лакан*, Карпос, Лозница, 2012, 86-89.

¹⁵ Батлер, Џудит, *Тела која нешто значе*, Самиздат, Београд, 2001, 182.

¹⁶ Rosi Braidotti, *Nomadic Subjects*, Columbia University Press, New York 1994, str. 111-124.

¹⁷ Kristeva, Julia, *Моћи užasa – ogled o zazornosti*, Zagreb, Naprijed, 1989, 66. Prevela Divina Marion.

¹⁸ Kristeva, Julia, *Моћи užasa – ogled o zazornosti*, Zagreb, Naprijed, 1989, 13. Prevela Divina Marion.

¹⁹ Даглас, Мери. *Чисто и опасно*, Београд, XX век, 2001, 37. Превела Ивана Спасић.

-
- ²⁰ Homer, Sean, *Jacques Lacan*, Routledge, Taylor&Francis Group, London and New York, 2005, 70.
- ²¹ Грос, Елизабет, *Променљива тела – ка телесном феминизму*, Центар за женске студије и истраживања рода, Београд, 2005. Превела Татјана Поповић. Грос, 1994, 192.
- ²² Grosz, Elisabeth, *Sexual Subversions, Three French Feminists*, Allen & Unwin, St Leonards, Australia, 1989, 74.
- ²³ Kristeva, Julia, *Revolution in Poetic Language*, Columbia University Press, New York, 1984.
- ²⁴ Grosz, Elisabeth, *Sexual Subversions, Three French Feminists*, Allen & Unwin, St Leonards, Australia, 1989, 74.
- ²⁵ Grosz, Elisabeth, *Sexual Subversions, Three French Feminists*, Allen & Unwin, St Leonards, Australia, 1989, 78.
- ²⁶ „Као присутност у одсутности, вредност која изгледа као вредност, Фалус је превара“. Homer, Sean, *Jacques Lacan*, Routledge, Taylor&Francis Group, London and New York, 2005, 20.
- ²⁷ Батлер, Џудит, *Тела која нешто значе*, Самиздат, Београд, 2001, 99-100.
- ²⁸ Катунарић, Вјеран, *Женски ерос и цивилизација смрти*, Напријед, Загреб, 1984, 189-197.
- ²⁹ Батлер, Џудит, *Тела која нешто значе*, Самиздат, Београд, 2001, 68.
- ³⁰ Кристева, Јулија, *Моћи ужаса – оглед о зазорности*, Напријед, Загреб, 1989, 16.
- ³¹ Асун, Пол-Лоран, *Лакан*, Карпос, Лозница, 2012, 120.
- ³² Шуваковић, Мишко, *Студије случаја – дискурзивна анализа извођења идентитета у уметничким праксама*, Мали Немо, Панчево, 2006, 162-163.
- ³³ Bianciotti, Hector, “Des Monstres dans la tete”, *Le Nouvel Observateur*, 28. 1. 1980, стр. 63-64. Prevela Ivana Dimić.
- ³⁴ Себић, Марко „Критичко читање Маркса и Фројда кроз бркове зрелог Ничеа, Бинарни идеолошки рачун“ у Радовић, Надежда, Маштарије о видљивости, Политике рода и идентитета на културној сцени Србије, Мисао, Нови Сад, 2005, 98-111, 107.

Литература

Асун, Пол-Лоран, *Лакан*, Карпос, Лозница, 2012.

Autrand, Dominique, "Les animaux et leurs homes", *La Quinzaine Litteraire*, 16/31 janvier, 317, 1980, у *Све звери што су с тобом*, Алтера, Београд, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Нови Сад – Сремски Карловци, 2002, 144-145; Превела Ивана Димић.

Батлер, Џудит, *Тела која нешто значе*, Самиздат, Београд, 2001.

Батлер, Џудит, *Психички живот моћи: теорије поковања*, Факултет за медије и комуникације, Универзитет Сингидунум, Београд, 2012, 29. Превод Весна Богојевић, Тања Поповић, Теодора Табачки.

Bianciotti, Hector, "Des Monstres dans la tete", *Le Nouvel Observateur*, 28. 1. 1980, 63-64 у *Све звери што су с тобом*, Алтера, Београд, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Нови Сад – Сремски Карловци, 2002, 145-148; Превела Ивана Димић.

Благојевић, Боба, *Све звери што су с тобом*, Алтера, Београд, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Нови Сад – Сремски Карловци, 2002.

Braidotti, Rosi, *Nomadic Subjects*, Columbia University Press, New York, 1994.

Butler, Judith, *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*, London: Routledge, 1990.

Гикић, Радмила, „Страх и снови. Разговор са Бобом Благојевић“, *Летонис Матице српске*, година 168, књ. 449, св. 5, мај 1992, стр. 888-893.

Grosz, Elisabeth, *Sexual Subversions, Three French Feminists*, Allen & Unwin, St Leonards, Australia, 1989.

Грос, Елизабет, *Променљива тела – ка телесном феминизму*, Центар за женске студије и истраживања рода, Београд, 2005. Превела Татјана Поповић.

Даглас, Мери. *Чисто и опасно*, Београд, XX век, 2001. Превела Ивана Спасић.

Deleuze, Gilles, Guattari, Felix, *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. University of Minnesota Press, Minneapolis. Translated by Brian Massumi, 1987.

Катунарић, Вјеран, *Женски ерос и цивилизација смрти*, Напријед, Загреб, 1984.

Klein, Melanie, *Zavist i zahvalnost*, Zagreb, Naprijed, 1983. Prevela Anita Sujoldžić.

Кристева, Јулија, *Моћи ужаса - оглед о зазорности*, Напријед, Загреб, 1989. Превела Дивина Марион.

Кристева, Јулија, *Црно сунце – депресија и меланхолија*, Светови, Нови Сад, 1994. Превео Младен Шукало.

Милидраговић, Б, „Фантастична фантастика“, *Вечерње новости*, 30. 08. 1975.

Мишић, Зоран, „Признање и подстицај“, *Политика*, 25. 12. 1975, *У свету књиге*, год. I, бр. 9, стр. 5.

Пајић, Миленко, „Преображај“, *Градац*, јануар-фебруар, 1976, стр. 82-85.

Протић, Предраг, „Преображај у модерном свету“, *Летопис Матице српске*, јануар, 1976, стр. 121-125.

Себић, Марко, „Критичко читање Маркса и Фројда кроз бркове зрелог Ничеа, Бинарни идеолошки рачун“ у Радовић, Надежда, *Маистарије о видљивости, Политике рода и идентитета на културној сцени Србије*, Мисао, Нови Сад, 2005, 98-111.

Homer, Sean, *Jacques Lacan*, Routledge, Taylor&Francis Group, London and New York, 2005.

Шуваковић, Мишко, *Дискурзивна анализа – преступи и/или приступи`дискурзивне анализе` филозофији, поезици, естетици, теорији и студијама уметности и културе*, Орион арт и Катедра за музикологију Факултета музичке уметности, Београд, 2010.

Metamorphosis as a Constitutive Principle of Female Identities in the Works of Boba Blagojević

This paper analyzes the construction of the female identity as the Other in the collection of stories *Sve zveri što su sa tobom* (1975). It is focused on the phenomena of transformation, borders and the abject as a constitutive principle in the construction of female characters, as well as on the ontology of absence, tardiness and the permanent inability of representing the female being through the language of the Father. The theoretical platform is provided by the theories of hysteria, melancholy and language by Jacques Lacan and post-Lacanian feminist theorists (Julia Kristeva, Luce Irigaray). The notions of the corporal, the body and bodily transformations are interpreted from the viewpoint of Judith Butler's and Elizabeth Grosz's feminist theories of the body.

Keywords: border, abjection, animal, melancholy, metamorphosis.